

О. О. Бутник,
аспірант, РВПС України НАН України

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ

Розроблено засади інвестиційної політики регіону для збільшення його інвестиційної привабливості. Проведено класифікацію методів інвестиційної політики регіону.

The formation of region investment policy to increase its investment attractiveness is analysed. Classification of methods of the region investment policy to increase its investment attractiveness is devoted.

Ключові слова: інвестиційна політика регіону, інвестиційна привабливість, класифікація методів, формування.

ВСТУП

В умовах, коли старий господарський механізм вже не діє, а новий ще тільки формується, необхідним є створення регіонального варіанта сучасних інструментів державного регулювання. Тільки така система, яка доповнить і скоректує діяльність ще не зрілого ринкового механізму, може допомогти вирівнюванню виробничих, цінових і фінансових пропорцій, досягненню динамічної рівноваги інтересів регіону в цілому, окремих секторів економіки, фірм, муніципальних утворень, соціальних слоїв і груп населення, їх узгодженню з інтересами суспільства в ході складного процесу удосконалення структурних складових інвестиційної політики регіону. Можливості залучення інвестицій тією або іншою державою чи окремою її частиною багато в чому визначаються перспективами соціально-економічного розвитку цієї країни. Дослідження в сфері оцінки інвестиційного клімату країни в цілому й окремих її регіонів проводяться давно, вони у своїй основі різноманітні й використовують багато різних критеріїв.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз проблем формування інвестиційної привабливості регіонів та визначення напрямків її підвищення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Одне з перших досліджень, присвячених оцінці інвестиційного клімату різних країн, було проведено в 1969 р. співробітниками Гарвардської школи бізнесу [1]. В основу його була покладена експертна шкала, що включала: законодавчі умови для іноземних і національних інвесторів, можливість вивозу капіталу, стабільність національної валюти, політичну ситуацію, рівень інфляції, можливість використання національного капіталу. Це був досить "вузький" підхід, а всі критерії базувалися на експертних оцінках.

Надалі при проведенні подібних досліджень уже використовували кількісні, статистичні критерії. Зокрема, додали деякі макроекономічні показники (обсяг ВВП, його структура), стали враховувати забезпеченість природними ресурсами, стан інфраструктури, умови розвитку зовнішньої торгівлі, ступінь забезпеченості людськими ресурсами, участі держави в економіці.

З появою наприкінці 80-х років держав з перехідною економікою підходи до оцінки інвестиційного клімату ще більше ускладнилися. З'явилася необхідність враховувати вплив характеру ринкових перетворень у країні, стану й перспектив проведених реформ, якості трудових ресурсів.

Для прикладу розглянемо досвід побудови рей-

тингів інвестиційної привабливості регіонів Росії і України.

Росія має більший досвід побудови таких рейтингів. Там найбільш визнаними є дослідження агентства "Експерт РА", що публікуються з 1995 р.

В Україні найбільшу популярність мають регіональні інвестиційні рейтинги, що розраховуються експертами Інституту реформ. Цей інститут — недержавний аналітичний центр, метою діяльності якого є сприяння проведенню ефективної економічної політики в Україні й затвердження цінностей цивільного суспільства. Проект здійснюється за підтримкою "Фонду сприяння демократії" посольства США. Починаючи з 1999 р., фахівці Інституту реформ проводять дослідження регіональних особливостей ведення бізнесу в Україні, результатом яких є щорічний Інвестиційний рейтинг регіонів.

Однак, слід зазначити, що Інститут реформ — не єдиний, хто займається оцінкою інвестиційної привабливості регіонів України. Наприклад, "Українська інвестиційна газета" в 2000 р. запропонувала свою методику розрахунку регіонального інвестиційного рейтингу, в якій поєднуються підходи Інституту реформ і російського агентства "Експерт РА".

Відповідно до методики російського агентства "Експерт РА", інвестиційний клімат регіону складається з двох складових: інвестиційного ризику (ранг регіону по кожному виду ризику визначається за відносним відхиленням від середньоросійського рівня ризику (який прийнятий за одиницю) й інвестиційного потенціалу (ранг кожного регіону залежить від кількісної оцінки величини його потенціалу як частки (у відсотках) в сумарному потенціалі всіх 89-ти російських регіонів).

Загальний показник потенціалу або ризику розраховується як зважена сума приватних видів потенціалу або ризику. Всі вагові коефіцієнти визначені на підставі опитувань, проведених серед експертів з російських і закордонних інвестиційних і консалтингових компаній та організацій.

При розрахунку рейтингу використовуються офіційні дані (Держкомстату РФ, різних міністерств і відомств, органів місцевої влади).

Слід зазначити, що описана методика не є незмінною. Фахівці агентства "Експерт РА" постійно відслідковують зміни регіональних інвестиційних умов і відповідно до них коректують систему показників, вагових коефіцієнтів і методику розрахунку окремих видів ризику й потенціалу. Наприклад, введення в дію в 2003 р. нового російського Кримінального кодексу з його більш м'яким трактуванням злочинів зажадало зміни розрахунків рівня кримінального ризику. Крім того, в методиці 2003 р. при розрахунку законодавчого ризику був істотно зменшений ваговий коефіцієнт для оцінки режиму вільних економічних зон, оскільки їхня важливість для інвесторів на сьогоднішній день знизилася. Менш значущими стали також обмеження на інвестування в державні підприємства, які готуються до приватизації.

У соціальному ризику показник "вартість мінімального набору продуктів харчування" в 2003 р. був замінений на показник "вартість фіксованого набору товарів і послуг". В інституціональному потенціалі вперше було враховане число підприємців без утворення юридичної особи.

У результаті розрахунків кожен регіон характеризується подвійною кількісною оцінкою, наскільки великий його потенціал як об'єкта інвестицій і до якого ступеня великий ризик інвестування в даний регіон. В Росії найвищий рейтинг при оптимальному сполученні потенціалу й ризику (високий потенціал — мінімальний ризик) має тільки один регіон — Санкт-Петербург, Москва поступається йому за рівнем інвестиційного ризику. Існують чотири регіони, інвестування в які пов'язане з екстремальним ризиком — це Чечня, Інгушетія, Коряцький і Таймирський автономні округи.

Методика розрахунку інвестиційної привабливості регіонів України, запропонована аналітичним центром "Інститут реформ", базується на іншому підході [4]. В інтегральній оцінці беруть участь п'ять блоків показників:

- економічний розвиток регіону;
- ринкова інфраструктура;
- фінансовий сектор;
- людські ресурси;
- місцева влада й підприємництво.

Кожний з цих блоків, у свою чергу, характеризується безліччю статистичних показників. Наприклад, для оцінки блоку "Економічний розвиток регіону" використовуються більше 40 первинних показників. Оцінка блоку "Ринкова інфраструктура" базується на аналізі 21 показника. Головні з них наступні:

- кількість лізингових, страхових компаній, кредитних союзів, аудиторських фірм і приватних аудиторів;
- одноразова місткість готелів;
- щільність автомобільних доріг і залізниць на 100 кв.км;
- обсяги пасажирських і вантажних перевезень різними видами транспорту;
- рівень телефонізації;
- середньодобовий обсяг теле- і радіомовлення;
- обсяги науково-технічних робіт.

Для характеристики фінансового сектора використовуються 30 показників (кількість банків; обсяги короткострокових і довгострокових кредитів; внески населення; кількість інвестиційних, інноваційних компаній; кількість реєстраторів і зберігачів цінних паперів; випуск акцій й обсяги зареєстрованих емісій акцій та ін.).

Блок "Людські ресурси" оцінюється 26-ма показниками, серед яких:

- рівень забезпеченості житлом, легковим транспортом;
- характеристика населення регіону (вікова структура, смертність, частка працездатного населення, чисельність студентів);
- характеристика зайнятості населення (зайнятість, рівень безробіття);
- середня зарплата й рівень заборгованості по ній;
- рівень виробничого травматизму (на 10000 працюючих);
- рівень медичного обслуговування (кількість лікарів і поліклінік на 10000 чол.);
- витрати місцевих бюджетів на медицину і освіту;
- рівень злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 10000 чол.);
- ступінь захисту навколишнього середовища (забруднення вод, шкідливі викиди).

Блок "Місцева влада й підприємництво" включає 19 показників, серед яких:

- характеристика підприємництва в регіоні (кількість працівників і прибуткових малих підприємств, їхня частка в загальному обсязі виробництва й загальної чисельності працездатного населення, середня зарплата на малих підприємствах, надходження до бюджету від малих підприємств);

- кількість бізнес-центрів і бізнес-інкубаторів;

- кількість регіональних фондів підтримки підприємства;

- число політичних партій, громадських організацій (на 10000 чол.)

- кількість державних службовців у органах виконавчої, судової влади й в органах місцевого самоврядування (на 1000 чол.).

Слід зазначити, що спочатку розрахунки базувалися винятково на використанні офіційної інформації (даних Кабінету Міністрів України, Державного комітету статистики, Міністерства фінансів, Національного банку та ін.). Однак з 2001 р., крім даних офіційної статистики, почали використовувати експертні оцінки (опитування більше 60 експертів з питань інвестицій).

Методика розрахунку рейтингу включає наступну послідовність:

- встановлення відхилення реального значення показника регіону від середнього значення по країні;

- нормалізація отриманих відхилень (розподіл їх на шкалі);

- розрахунок часткових рейтингів по кожному блоку показників (за формулою середнього арифметичного нормалізованих значень);

- розрахунок загального рейтингу як середньозваженої приватних рейтингів по групах.

Протягом останніх років група регіонів-лідерів залишається практично незмінною. На першому місці стабільно перебуває Київ. Це місто має значну перевагу по всіх групах показників, особливо за рівнем розвитку фінансового сектора. Тому прогноз відносно лідерства столиці в рейтингу в наступні 3—5 років не викликає сумнівів.

Далі позиції займають потужні індустріальні регіони: Донецька, Харківська, Дніпропетровська, Одеська й Запорізька області. У цілому, підприємства цих регіонів залучили 3/4 загального обсягу іноземних інвестицій в Україну. Стабільність складу регіонів-лідерів визначається, насамперед, історично зумовленими параметрами розвитку регіонів (виробнича, транспортна та інші інфраструктури). Ротація в межах цієї групи в піврічному й річному рейтингах часто пояснюється сезонним характером розвитку економіки регіонів.

Замикає список група найбільш інвестиційно непривабливих регіонів: Волинська, Тернопільська, Житомирська, Рівненська й Херсонська області.

На думку експертів Інституту реформ [2], представники вітчизняної державної влади переоцінюють економічний потенціал країни. З іншого боку, світове співтовариство недооцінює можливості України й ставить країну на рівень із найбіднішими африканськими державами.

Один із шляхів вирішення цієї проблеми міститься у

висновках, зроблених російськими експертами. На думку фахівців агентства "Експерт РА", їхні багаторічні спостереження за інвестиційними процесами в російських регіонах показують, що на інвестиційний клімат у регіоні все більшою мірою впливає наявність стратегії соціально-економічного й інвестиційного розвитку регіону. Крім того, стратегія — важливий фактор підвищення інвестиційної привабливості регіону, вона значно полегшує ведення переговорів з інвестором. Маючи такі документи, інвестор може визначити стратегічні цілі розвитку регіону, його ресурси й можливості, пріоритетні напрями й точки економічного росту. Він може оцінити регіональний ринок, побачити своє місце й перспективу свого бізнесу в даному регіоні.

Стратегія розвитку інвестиційної політики регіону має реалізовуватися за допомогою системи заходів державного регулювання інвестиційної сфери народного господарства. Підкреслюючи сутність державного регулювання, колишній канцлер ФРН В. Брандт сказав: "Державне регулювання є свідомим втручанням в дію економічних законів з політичних позицій" [3].

Стратегія інвестиційної політики регіону для забезпечення умов підвищення його інвестиційної привабливості має враховувати:

- критерії вибору пріоритетів для державної підтримки інвестиційної діяльності за соціальною значимістю, економічними і технічними показниками;

- пріоритетні напрями інвестицій за соціальною значимістю, економічними і технічними показниками;

- заходи державної підтримки інвестиційної діяльності, критерії оцінки ефективності конкретних мір державної підтримки.

Розробка стратегії інвестиційної політики регіону організується регіональною адміністрацією із залученням суб'єктів інвестиційної політики й інших зацікавлених сторін. Фінансування розробки стратегії інвестиційної політики здійснюється за рахунок коштів обласного бюджету.

ВИСНОВОК

Таким чином, для забезпечення інвестиційного розвитку країни в цілому та регіонів необхідно ретельне дослідження формування інвестиційної привабливості регіонів та чинників, що її визначають, а також розробка стратегії державного регулювання інвестиційної сфери народного господарства.

Література:

1. Долан Э.Дж. Рынок: микроэкономическая модель / Долан Э.Дж., Линдей Д.: Пер. с англ. В. Лукашевича и др. — М., 1992. — 113 с.

2. Практичні аспекти інвестиційної політики на місцевому рівні: Бібліотека державного службовця / [Борщевський В., Вдович П., Григоренко Ю., Дацишин М. та ін.]. — К.: Інститут реформ, 2003. — 60 с.

3. Боди Зви. Принципы инвестиций / Боди Зви. Спб.: Изд-во Уильяме, 2004. — 984 с.

4. Управління розвитком регіону: [Навчальний посібник.] / Т.Л. Миронова, О.П. Добровольська, А.Ф. Процай, С.Ю. Колодій. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 328 с.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2010 р.